

Saša Hrnjez

Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd

shrnjez@gmail.com

Putevi hermeneutičko-nihilističke postmetafizike – povodom knjige *Đani Vatimo* Vladimira Stevanovića

U nedavnom intervjuu za torinsku *La stampa* povodom svojih 80 godina, italijanski filozof Đani Vatimo se na sebi svojstven način, kroz samoironiju i provokativnu otvorenost, osvrće na svoju karijeru i životni put. „Kad bih mogao da živim još narednih 80 godina da li bih izumeo neki drugi filozofski sistem? Verovatno ne, dosta je bilo! Dakle moja biološka smrtnost ide korak uz korak sa mojom ontološkom produktivnošću.“¹ Svest o sopstvenoj, fizičkoj konačnosti, kao i o nužnim ograničenjima ljudske egzistencije u stremljenju ka istini i slobodi duboko je integrisana u misaono stvaralaštvo i filozofsku zapitanost Đanija Vatima. S obzirom da je reč o filozofu koji i dalje stvara i dela, pokušaj obuhvatanja njegove misli u jednoj knjizi sigurno se razlikuje od bavljenja onim filozofima čiji je rad materijalno zaokružen. Monografija Vladimira Stevanovića posvećena je delu Đanija Vatima,² najznačajnijoj figuri italijanske filozofije 20. veka čija se ‘ontološka produktivnost’ ne iscrpljuje samo u okvirima filozofije. Ova nesumnjivo pažnje vredna knjiga, čija se vrednost meri i činjenicom da je to prva kompletna intelektualna biografija Đanija Vatima na srpskom jeziku, pruža čitaocu temeljit uvid u osnovne pojmove i razvoj Vatimove misli ne pretendujući da o njoj pruži niti apsolutni uvid niti apsolutni sud (uostalom sama ta pretenzija bila bi u neskladu sa osnovnim postavkama deapsolutizirajućeg slabog mišljenja). Stevanovićev rad se stoga ističe kao pionirski poduhvat sinteze uvodnog karaktera kojim se prati intelektualni put Vatimove angažovanosti kroz razne, nekad i međusobno veoma divergentne faze.

Ime Đanija Vatima najčešće se u domaćim krugovima vezuje za temu kraja moderne i teoriju postmoderne. Stevanovićeva monografija ispravlja eventualno jednostran uvid koji se iz dostupnih prevoda kao i ne baš obilne sekundarne literature na našem jeziku može steći o Vatimu. Autor se dotiče najbitnijih dela iz Vatimovog višedecenijskog rada, te upoređuje različite prilaze Vatimovoj teoriji. Prvi deo knjige postavlja Vatimovu misao u neophodan odnos sa njenim trostrukim izvorom: Niče

¹ „I miei ottant’ anni da estremista“, *La stampa*, 3. 1. 2016.

² Vladimir Stevanović, *Đani Vatimo*, Beograd, Fakultet za medije i komunikacije–Orion art, 2015.

– Hajdeger – Gadamer. Teorija slabog mišljenja nije ništa drugo nego integracija i komplementarno prožimanje najradikalnijih ishoda ničeanke, hajdegerijanske i gadamerijanske perspektive. Samo kombinacija ove tri perspektive garant je da se metafizičko mišljenje u čvrstim i ‘jakim’ kategorijama definitivno napusti. Međutim ovo napuštanje nije nikakav proizvoljno subjektivni čin; ‘epohalno’ je dostignuće metafizike da se ona sama u sebi ispražnjuje, slabi i dovodi do nihilističkih ishoda. U tome možda leži najveća originalnost i svojstvenost Vatimove hermeneutičko-nihilističke pozicije. A jedan od najinteresantnijih pojmova na kojima on insistira – *Verwindung* – naglašava upravo takav odnos sa metafizikom koji je istovremeno i svest o pripadnosti i oblik sećanja na ono prevaziđeno.

Stevanović zatim smešta Vatimovu filozofiju u generalni kontekst postmodernog i postmetafizičkog pravca mišljenja poredeći je sa ostalim protagonistima kao što su npr. Liotar ili Rorti. Ono što izdvaja Vatimovu perspektivu je jasno zalaganje za ontološko i istorijsko zasnivanje postmoderne epohe: nihilizam je ishod same metafizike, i imanentna tendencija samog bića leži u njegovom slabljenju. Vatimova hermeneutika nihilizma, prema tome, podrazumeva i nužno uključuje filozofiju istorije iako se ova odmiče od klasične ideje o linearnom napretku. U tom smislu bi se valjalo fokusirati na Vatimovu kategoriju emancipacije. Nije sasvim pogrešno tumačenje koje Vatimovu nihilističku hermeneutiku shvata kao prosvetiteljski razvoj hajdegerizma, ili ono što sam Habermas piše povodom Gadamera: urbanizacija Hajdegerove provincije. Projekt emancipacije se dakle ne odbacuje nego se prikazuje u svojim suštinsko nihilističkim crtama. To takođe znači da racionalnost ne potiče niti se legitimise iz transcendentnih ili apriorističkih struktura nego je ona prvenstveno interpretativna, istorijska kategorija koja se tiče aktualne situacije i zajednice života. Nemetafizički i nerelativistički pojam racionalnosti konstituise se samo u okviru ontologije aktualnosti i hermeneutike sukoba interpretacija. Slično piše i Stevanović: „hermeneutičko-nihilistička pozicija slabe misli može se objasniti kao pokušaj rekonstrukcije racionalnosti koja bi bila izvršena kako izvan metafizike, tako i izvan relativizma.“ (str. 88)

Sa druge strane, postoje i oni delovi Vatimove filozofije koji zaslužuju kritički sud jer se, pogotovo sa današnje perspektive, mogu činiti naivnim: reč je o suviše olakom naglašavanju emancipatorskih potencijala takozvanog ‘transparentnog društva’. Bez obzira na izvesnu originalnost u tumačenju Hajdegerovog pitanja o tehnici gde se tehnički realizovan svet prevazilazi (u smislu *Verwindung*-a) u okviru same te tehnike koja zadobija oblike masovnih komunikacija, informacionih tehnologija i medija, ipak bi ovakav sud trebalo ostaviti u osamdesetim godinama prošlog veka objašnjavajući ga limitranošću i prolaznim entuzijazmom tog istorijskog trenutka (str. 113).

Što se tiče razvitaka Vatimove misli u poslednje dve decenije, i tu Stevanovićeve monografija u svoja zadnja dva poglavlja pruža koncizan ali precizan uvid. Takozvani hrišćanski obrt i politička radikalizacija u smislu približavanja komunizmu mogu delovati kao još jedan ‘avanturistički izlet’ slabe misli koja je iscrpela svoje potencijale. Međutim Vatimo se trudi da ovom obrtu utisne nihilističko-emancipatorsku nit

vodilju koju sledi od samih početaka, ali usmereavajući se sada ka tumačenju hrišćanskih pojmova, poput kenosisa, insistirajući na etici milosrđa i ljubavi prema bližnjem, kao i političkim pomeranjem sa slabe misli na mišljenje slabih tj. marginalizovanih, obespravljenih, istorijskih gubitnika. Ovo pomeranje se može pojmovno izraziti kao prelaz od *dijaloga* ka *konfliktu*, te se autor s pravom pita da li je političko-društveni aspekt Vatimove perspektive dovoljno obećavajući i ubedljiv (str. 131). Vatimo se iskreno nada drugačijoj budućnosti i drugačijem svetu i svestan je da harmonični prelazi ne mogu da porode novi horizont emancipacije.

Tri su pitanja koja sažimaju osnovne ideje vodilje Vatimovog filozofskog puta: šta ćemo danas sa Hajdegerom? Šta ćemo danas sa hrišćanstvom? Šta ćemo danas sa revolucijom? Ono što je bitno za razumevanje, a što se jasno zaključuje iz stranica Stevanovićevog kompendijuma, jeste da nijedno od ova tri nabrojana pitanja ne može naići na odgovor bez preostala dva pitanja. Možda upravo kada se prikazuje u kratkoj, uvodnoj formi Vatimova se filozofija sama ispostavlja koherentnija i sistematičnije nego što to na prvi pogled izgleda. I na kraju, to što je analitičko i kritičko približavanje Vatimovoj misli u obliku ove monografije došlo od strane arhitekta i teoretičara arhitekture, znak je onoga što sama 'debolistička' pozicija poručuje kao ishod naše epohe. Filozofi su izgubili dominaciju nad filozofijom. Na sreću.